

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (Political Science in Buddhist Approach)

อัครเดช นีละโยธิน¹
Akkharadet Neelayothin¹

¹นักวิชาการอิสระ
¹Independent academic
Corresponding Author, Email: AKARA2511@gmail.com

ในศตวรรษที่ 21 บริบทสังคมนั้นประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆที่มีความคิด ความอ่านเป็นส่วนตัวสูง ตลอดจนความศรัทธา นิสสัย มุมมอง การดำรงชีวิต วัฒนธรรมที่ แตกต่างกันไป รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างตลอดเวลา มารวมตัวกันอยู่ภายใต้ สังคมที่พื้นที่เดียวกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารต้องหารูปแบบการปกครอง และกฎหมายเกณฑ์ที่มีความทันสมัยและที่เหมาะสมมาใช้ในสังคมนั้นรวมถึงความ ถูกต้องตามคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้สังคมนั้นๆ อยู่อย่างราบรื่นสงบสุข ไม่มีการเอาเปรียบ มียุติธรรมดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี มีความปรองดองรู้จักสามัคคี เป็นพลเมืองที่ดี ของสังคม ถ้าเมืองหรือสังคมนั้น ไม่มีการปกครองที่เหมาะสม หรือมีความไม่ดี หรือ ถ้าสังคมนั้นมีความหลากหลายทางความคิด ทางวัฒนธรรม ทางศาสนามาใช้แล้ว ก็จะทำให้สังคมนั้นเกิดความวุ่นวาย มีความขัดแย้ง มีความไม่ปลอดภัย เกิดความแตกแยก ไม่คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ความเห็นแก่ตัวตามมา อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้นสังคมนั้นในยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องมีการปรับปรุงกฎหมาย ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญที่ก้าวหน้าตลอดเวลา มีการปกครองที่เหมาะสมจึงเป็นที่ต้องการของทุกๆ สังคมนั้น และสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับศาสนา มานาน ศาสนาจึงเป็นเรื่องง่ายที่คนในสังคมจะเข้าถึง โดยการใช้หลักการของรัฐศาสตร์ กับหลักธรรม มาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำรงรักษาความชอบธรรมของการ ปกครองและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ปกครอง พระพุทธศาสนา หมายถึงคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับ ประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตาม สถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนาการใช้หลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า มาเป็นแนวทางในการบริหารบ้านเมือง ในการปกครอง ในการออก กฎหมาย เพื่อให้ทุกคนในสังคมมีคุณธรรมมีจริยธรรม ตลอดจนองค์กร หรือหน่วยงานมี

หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ถ้าในสังคมนั้นปกครองหรือบริหารงานโดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทาง ก็เชื่อได้ว่าสังคมนั้นจะมีความสุขสงบ มีความเจริญก้าวหน้า

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการศึกษาหาความรู้ด้านรัฐศาสตร์ที่มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่โดยที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนา เป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นให้เกิดความสงบสุข ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ได้มาเน้นด้านการปกครอง แต่เป้าหมายเหมือนกันกับรัฐศาสตร์ จึงไม่มีหลักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ คำสอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรมในการประพฤติตน เป็นที่ต้องการของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจะต้องประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีและมีจริยธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีสงบสุข และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนทั้งโลก การศึกษาหาความรู้ด้านรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จึงศึกษาหาความรู้โดยอาศัยอาศัยหลักคำสอนที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องและเหมาะสมกับหลักการทางรัฐศาสตร์

ดังนั้นในหลักการของรัฐศาสตร์ หรือหลักการปกครอง ที่มีในปัจจุบันนั้น เป็นหลักการ หรือความรู้ ที่เป็นของชาวตะวันตก ที่มุ่งเน้นในการบริหาร การจัดการ การปกครอง ถือได้ว่าเป็นหลักการหลักความรู้ที่ดี แต่เมื่อคนขาดศีลธรรม ขาดจริยธรรม ขาดคุณธรรม ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการบริหาร ในการปกครอง เกิดความขัดแย้ง เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่มีความสามัคคี แยกแยก สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ เป็นการง่ายที่เราจะนำหลักการรัฐศาสตร์ผสมผสานเข้ากับหลักการของศาสนาพุทธ เพื่อบริบทของสังคมที่นับถือชาวพุทธรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (Political Science in Buddhist Approach) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับรัฐ การเมือง การปกครอง ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาประกอบด้วยส่วนพระธรรม หมายถึงคำสอน และพระวินัย หมายถึง คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ด้านการปกครองตนเอง หมู่คณะและการปกครองประเทศ ตลอดจนองค์กรหรือสังคมนั้น สุดท้ายรวมถึงการปกครองโลกโดยมุ่งส่งเสริมให้บุคคลมีมานะอดทน เมตตากรุณา มีความพอเพียง เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่เบียดเบียน สงบสติและควบคุมตนเองได้ มีจิตใจที่มั่นคงในศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้อื่น ผู้ปกครองสามารถใช้พระคุณและพระเดชได้อย่างสมดุลงและเหมาะสม ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล หมายถึงหิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรมปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและการปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่น หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กร ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมของ

พระราชกรณียกิจ ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง ก็สอดคล้องกับหลักของรัฐศาสตร์ ในด้านหลักแห่ง การบริหารและการปกครองภายในและใจ ในความเป็นจริงสามารถทำตามแล้วจะทำให้ ชีวิตดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุขสงบ เพราะอยู่ในแนวทางคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมนั้น

คำว่ารัฐศาสตร์ คนส่วนใหญ่จะนิยามหรือนึกถึงเรื่องการเมืองเป็นอันดับแรก แต่อันที่จริงแล้วรัฐศาสตร์ไม่ใช่แค่เรื่องของเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังเน้นในเรื่อง ของการปกครอง และยังมีเรื่องที่น่าสนใจอีกมากมายที่หลายคนอาจไม่เคยทราบมาก่อน ว่า รัฐศาสตร์หมายถึงอะไร ทำไมเราต้องศึกษารัฐศาสตร์ รวมถึงรัฐศาสตร์มีประโยชน์ และเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างไร

รัฐศาสตร์ (Political Science) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยรัฐ อันเป็นสาขาหนึ่ง ของวิชาสังคมศาสตร์ ที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับรัฐ ว่าด้วยทฤษฎีแห่งรัฐ การ วิวัฒนาการ มีกำเนิดมาอย่างไร สถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ดำเนินการปกครองมี กลไกไปในทางใด การจัดการต่างๆ ในทางปกครอง รูปแบบของรัฐบาล หรือสถาบัน ทางการเมืองที่ต้องออกกฎหมายและรักษาการณ์ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ของเอกชน (Individual) หรือกลุ่มชน (Group) กับรัฐ และความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับรัฐ ตลอดจนแนวคิดทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อโลก ตลอดจนการแสวงหา อำนาจของกลุ่มการเมืองหรือภายในกลุ่มการเมือง หรือสถาบันการเมืองต่างๆ เพื่อการ ปกครองรัฐให้เป็นไปด้วยดีที่สุด จากความหมายดังกล่าว รัฐศาสตร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับ สังคมศาสตร์ในทุกสาขาย่อยไม่สามารถแยกออกจากกัน เราจะต้องเรียนรู้และเข้าใจ หลักการของรัฐศาสตร์ ซึ่งมีมากมาย เราจึงมีความจำเป็นต้องกำจัดขอบเขตการเรียนรู้ โดยวิชารัฐศาสตร์จะมุ่งเน้นศึกษาใน 3 องค์ประกอบหลัก หมายถึง

1) รัฐ (State) เป็นแกนหลักหรือองค์ประกอบหลักของหลักรัฐศาสตร์ เรา จำเป็นที่จะต้องศึกษาว่า รัฐหมายถึงอะไร ความหมายและองค์ประกอบของรัฐ จุด กำเนิดของรัฐ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของรัฐ และแนวคิดและทฤษฎีหลักการ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐ

2) สถาบันทางการเมือง (Political Institutions) หมายถึง สถาบันหรือองค์กร ที่จัดตั้งขึ้น เพื่อประโยชน์ในการปกครองและการบริหารกิจการต่างๆ ของรัฐทั้งภายใน และภายนอกประเทศ ไม่ว่าจะจัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายของรัฐ หรือจัดตั้งขึ้นโดยการร่วมใจ กันของประชาชน แม้แต่ตามประเพณีหรือความเชื่อ รวมถึงความเชื่อในศาสนาก็ได้ สถาบันทางการเมืองมี ชมรม สมาคมผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง เป็นต้น

3) ปรัชญาทางการเมือง (Political Philosophy) หมายถึง ความคิด ความศรัทธาของบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ในเวลา หรือช่วงใดช่วงหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นพื้นฐานในการเป็นระบบการเมืองที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของตนหรือของทั้งกลุ่ม และรวมถึง การมีอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายที่เป็นแรงบันดาลใจในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งไว้ เช่น ผู้ใหญ่กับลูกบ้านจะพัฒนาคนในหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านศีล 5 หรือระดับประเทศ จะพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้า ทันทานาประเทศ จึงว่างเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็น ไทยแลนด์ 4.0 เป็นต้น

แนวคิดทางรัฐศาสตร์ในพุทธศาสตร์ที่นักปกครอง หรือผู้นำควรมีในการปกครองบ้านเมืองหรือสังคมนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หมายถึง ความสงบสุขของคนในสังคม เช่น หลักอคติ หลักทศพิธราชธรรม หลักจักรวรรดิวัตร หลักราชสังคหัตถุ เป็นต้น หลักการสำคัญประการแรกหมายถึงหลักอคติได้แก่ความไม่ลำเอียงไม่เอนเอียงซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่สร้างความเสมอภาคเท่าเทียมแก่ทุกคนในสังคม ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าหลักอคติ 4 ประการหมายถึง

- 1) ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะชอบ
- 2) โทสาคติ ความลำเอียงเพราะชังหมายถึงไม่ชอบ
- 3) โมหาคติ ความลำเอียงเพราะหลงหมายถึงไม่รู้จริง
- 4) ภยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว

รัฐประศาสนศาสตร์ในพระสูตร (POSDCoRB) เมื่อจะศึกษาเปรียบเทียบรัฐประศาสนศาสตร์ หรือ การบริหารรัฐกิจ กับพระสูตร มีความหมายที่ไม่ตรงประเด็นเลยทีเดียวเพราะการบริหารและการจัดองค์กรนั้นจะมองดูรูปแบบในพระพุทธศาสนาที่กว้างกว่าความหมายในหลักวิชาการทางตะวันตกเป็นอย่างมาก หากแต่การศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดการบูรณาการด้วยกรอบความคิดที่กว้างกว่าก็จะเป็นประโยชน์อยู่มิใช่น้อย ดังจะอธิบายต่อไป

P = Planning หมายถึง การวางแผน คือเมื่อลงมือทำอะไรต้องรู้ผลของกรรมหรือนโยบายนั้นด้วย เช่น เมื่อกรรมดี วิชากรรม หรือผลแห่งการปฏิบัติก็จะดีไปด้วย พระองค์ทรงตรัสว่า “ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง” หรือทรงตรัสว่า “ตถาคตรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริงนั้นแสดงถึงวิสัยทัศน์ของนักบริหารที่มองปัญหาอุปสรรคและวิธีการแก้ไขเพื่อให้บรรลุถึง” จุดมุ่งหมายขององค์การได้ด้วยเหตุนี้เองพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงใคร่ครวญวางแผนก่อนที่จะตรัสพระสูตรนี้

O = Organizing หมายถึง การจัดการ ในพระพุทธศาสนามีพุทธบริษัท 4 อันประกอบไปด้วยภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท การที่พระองค์เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ต่าง ๆ ก็ได้บริษัทมากขึ้น จึงได้จัดการที่เรียกว่า “พุทธศาสนา” ขึ้นมา แม้แต่องค์การสงฆ์ที่เป็นองค์กรย่อยที่พระพุทธองค์ทรงใช้บริหารเพื่อเป็น แบบจำลอง ก็ทรงบริหารจัดการที่ดีเลิศ

S = Staffing หมายถึง คณะผู้ร่วมงาน รวมไปถึงการจัดวางสายงานด้วย ซึ่งในพุทธประวัติพระองค์ได้ส่งพระภิกษุออกไปประกาศพระศาสนาไม่ให้ไปพร้อมกัน ๒ รูป ในทางเดียว และพระองค์ทรงเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยว่าจะ put the right man in the right job อย่างไร เช่นใครถนัดงานด้านไหน ก็ทรงยกย่องเชิดชูเป็นเอตทัคคะในด้านนั้น ๆ เช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นผู้เลิศทางด้านปัญญา พระมหาโมคคัลลานเถระ เป็นผู้เลิศทางด้าน มีฤทธิ์ เป็นต้น

D = Directing หมายถึง การสั่งการ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความพร้อมและไม่พร้อมของบุคคลว่าใครควรจะตรัสสอนเรื่องอะไรก่อนหลัง เช่น สามเณรเสกฐิตและภราทวาชะ เถียงกันในเรื่องต่าง ๆ พระองค์จะวินิจฉัยสั่งการ หรือแม้แต่พระจุลฑะที่พี่ชายให้ทองคำไม่ได้ คิดที่จะสึก พระพุทธองค์ก็ทรงให้นั่งบริกรรมลูบผ้าขาว หรืออย่างพระจักขุบาลที่เหยียบสัตว์ตายเพราะตาบอด เป็นต้น จึงทรงตรัสว่า “ตถาคตรู้ซัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้า และอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง”

Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน หรือการสร้างสามัคคี เช่นพระองค์ทรงประสานความร่วมมือระหว่างคณะพระวินัยธร กับพระธรรมที่พิพาทกันเรื่องวินัยเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือ การพิพาทเรื่องการแบ่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณีระหว่างพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

R = Reporting หมายถึง การทำรายงาน เมื่อเกิดเหตุในสังคมและองค์กร พระองค์จะทรงเรียกประชุมเพื่อแจ้งรายงานแก่คณะสงฆ์ เช่น กรณีวัสสการพราหมณ์ทูลถามเรื่องความมั่นคง พระองค์ก็ทรงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ในเขตเมืองมาตรัสอธิษฐานธรรมโดยทรงเน้นเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือพระอานนท์ขอพร 8 ประการมีข้อหนึ่งถ้าพระอานนท์ไม่ได้ตามเสด็จไป พระองค์ก็ทรงกลับมาตรัสธรรม ให้กับพระอานนท์ หรือภิกษุละเมตศีล ก็สืบสวน ลงโทษปรับอาบัติแล้วแจ้งให้สงฆ์ทราบ เป็นต้น

B = Budgeting หมายถึง การทำงบประมาณ งบประมาณ หรือว่าต้นทุน พระพุทธเจ้าไม่ได้ใช้งบประมาณในรูปของเงินงบประมาณ แต่พระองค์มีต้นทุนทางสังคมสูงมากคือเรื่องของศีล-สมาธิ-ปัญญา อันเป็นอริยทรัพย์ ก็สามารถบริหารจัดการได้ แต่ถ้าจะเทียบเคียงแหล่งทุนของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นก็มามากมาย เช่น กษัตริย์ผู้นำ

อย่างพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าประเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู ฯลฯ พราหมณ์ มหาศาล อย่างอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา เป็นต้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในเรื่องจัดระเบียบสังคมตามคตินิยม แห่งสังฆะว่า “การรักษาความเป็นธรรม ไม่ให้มี อคติหมายถึงการเสียความเป็นธรรมโดย มีความลำเอียงต่างๆ ทั้งลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลงไม่รู้ เรื่อง และลำเอียงเพราะกลัวการรักษาความเป็นธรรม โดยมีความเสมอหน้าเสมอภาคนี้ สำคัญมาก เพราะถ้าเสียความเป็นธรรม

พระวรวงศ์ สุชีโว (2558) ได้แสดงไว้ว่า พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นส่วนพระ ธรรม หมายถึงคำสอน และพระวินัย หมายถึง คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้าน การปกครองตนเอง การปกครองหมู่คณะและการปกครองประเทศหรือสังคมโดย ส่วนรวมตลอดจนมีการปกครองโลกอยู่มาก กล่าวหมายถึง มุ่งส่งเสริมให้บุคคลหมั่น สำรวจ ผักผ่อน ปรับปรุง เคารพ ควบคุม บังคับภายใน หมายถึง จิตใจ เชื่อมมั่นรับผิดชอบ ต่อตนเอง เป็นการปกครองตนเอง รู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้อื่น ใช้พระคุณ ควบคุมกับการใช้พระเดช เป็นการปกครองหมู่คณะและปกครองประเทศหรือสังคมโดย ส่วนรวม ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล หมายถึง หิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรม ปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและ การปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่น ทศพิธราชธรรม พละ ของกษัตริย์ เว้นจากอคติ ซึ่งเป็นธรรมของพระราชา ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง เมื่อน้อมใจในแง่รัฐศาสตร์ ก็หมายถึงหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้ว จะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและ สังคม พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทาง พระพุทธศาสนา

พระครูสุธีธรรมจริยวัฒน์ (2560) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า รัฐศาสตร์ นั้นคือ หลักการหรือความรู้ด้านการปกครอง การจัดการบ้านเมือง ส่วนพุทธศาสตร์ คือ หลักการหรือความรู้ของหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งสองหลักการ ต่างมีความ สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข รักสามัคคีกัน ดังนั้น รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ศาสตร์ จึงหมายถึง การปกครองโดยยึดหลักธรรมพระพุทธศาสนา

คนอง วังฝายแก้ว (2554) ได้กล่าวว่าการศึกษถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังรายละเอียดดังนี้

หลักประชาธิปไตย หมายถึงการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ หมายถึง

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการหมายถึง หลักอัตตอธิปไตย หมายถึงการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย หมายถึงการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย หมายถึงการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

2) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำอุทิศกรรม ทำด้วยสงฆ์จตุวรรค หมายถึง สงฆ์ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำอุทิศจตุตถกรรม ทำด้วยสงฆ์ปัญจวรรค หมายถึง สงฆ์ 5 รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และอุทิศจตุตถกรรม ทำด้วยสงฆ์ 10 รูปขึ้นไป (ยกเว้นในกัณฑ์ดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ข่าวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3) หลักความเสมอภาค (Equality) หมายถึง ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าหากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็

ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ตีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่องวรรณะ เชื้อชาติ

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ช่มคนชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม หมายถึงพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็ต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนา ก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเครื่องตัดสิน เช่น การรับภิกษุ จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินที่เรียกว่า “เยภุยยสิกา” หมายถึง การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวทักท้วง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

สงบ เชื้อทอง (2560) ได้แสดงทัศนะไว้ว่ารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยดังนี้

1. การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ แสวงหาจากตัวเอง ได้มาเพราะพฤติกรรมที่ตัวเองกระทำ เกิดขึ้นจากการประพาสจิตสุจริตทางกาย วาจา ใจ อำนาจเกิดจากการที่ตัวเองประพฤติคุณธรรม ตั้งอยู่ในคุณธรรม ได้แก่ การปกครองหรือฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน แล้วพร่ำสอนบุคคลอื่นในภายหลัง บัณฑิตประพาสจิตตนอย่างนี้ จึงไม่เศร้าหมอง” และ “ถ้าสอนผู้อื่น ฉันทใด พึงทำตน ฉันทนั้น ผู้ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น ฝึกตนได้ยากกว่าฝึกผู้อื่น” และ “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน สอนผู้อื่นภายหลัง จึงไม่มัวหมอง” การแสวงหาอำนาจ (ความดี) และการได้มาซึ่งอำนาจ (ความดี) จึงเกิดประโยชน์สุขให้แก่ตัวเองเป็นเบื้องต้น มีความสุข ไม่เดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและสังคม

2. การใช้อำนาจตามแนวพุทธศาสตร์โดยวิธีการบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่น เกื้อกูลแก่มหาชน ในการปฏิสัมพันธ์กับมวลชน อำนาจของคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวผู้ใช้บวกกับอำนาจที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น หมายถึง ความต้องการผลประโยชน์เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทั้งสอง จะลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบ ได้รับการตอบสนองเป็นที่พอใจแบบสมประโยชน์อย่างเต็มที่ นั่นก็หมายถึงฝ่ายผู้ใช้อำนาจก็มีเป้าหมายเพื่ออำนวยให้เกิดประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ผู้อื่นอยู่แล้ว อีกฝ่ายก็ต้องการผลประโยชน์และความสุขตามความต้องการของตัวเอง เป้าหมายจึงบรรลุผลได้ด้วยดี ฝ่ายผู้ให้ก็พอใจฝ่ายผู้รับก็ดีใจ จึงเป็นการใช้อำนาจโดยปราศจากผลร้ายใดๆ

3. ผลของการใช้อำนาจ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยสันติวิธี โดยความสมัครใจและเต็มใจ เป็นการเปลี่ยนแบบถาวร และการเปลี่ยนแปลงเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครๆ

4. เป้าหมายของการใช้อำนาจ เกิดจากการแสดงประพาสกรรมและปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขในชีวิตทั้งปัจจุบันที่เป็นอยู่ในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้าหลังจากตายไปแล้ว และประโยชน์สูงสุดหมายถึง ดับทุกข์ทั้งสิ้นให้หมดไป คงเหลืออยู่แต่ความสงบสุขอย่างสมบูรณ์แบบเป้าหมายนี้มีใช้มีเพียงแต่ในหมู่มนุษย์ที่ดำรงอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ยังรวมถึงเหล่าเทวดาในเทวโลกและพรหมโลกอีกด้วย

คำว่า “การเมือง” ซึ่งหมายถึง การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ ในกรอบแนวคิดทางตะวันตกนั้น การเมือง ก็หมายถึง “อำนาจ” นั่นเอง โดยคำนี้ในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์เกี่ยวข้องกับอำนาจหลายคำ เช่น วสะ อิทธิ สักกะ อานุภาวะ อินทริยะ พลະ ใช้ในความหมายทั้งในรูปแบบแสดงถึงตัวอำนาจ อานุภาพของอำนาจ คุณธรรมที่ทำให้เกิดอำนาจในลักษณะต่างๆกัน

ส่วนพระพุทธดำรัสที่แสดงถึงอำนาจการปกครอง หมายถึง “อหัง ภิกขุสังฆัง ปริหริสสามิ” เราจะปกครองสงฆ์ (หมู่คณะหรือสังคัมภิกษุทั้งหมด) และ “ภิกษุทั้งหลาย ในกาลล่วงไปแห่งเรา (พระพุทธเจ้า) พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของเธอ” แสดงถึงกฎระเบียบและหลักการในการปกครองสงฆ์ของพระองค์

การปกครองในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งในการปกครอง 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับตนเอง หมายถึงระดับเบื้องต้น ในการรักษาควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจของตนเองให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สะอาดบริสุทธิ์จากความไม่ดีทั้งหลาย โดยการประพฤติ ภายใต้อำนาจบังคับที่จะต้องละเว้น ไม่ล่วงละเมิด และฝึกหัดขัดเกลาปฏิบัติตามหลักการเพื่อบรรลุเป้าหมาย หมายถึง ประโยชน์สุขส่วนตนตามลำดับ ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้มีคุณความดีก่อน จึงควรสอนผู้อื่นภายหลัง” ยิ่งปกครองควบคุมตนเองให้เป็นคนดีมากเท่าไร ก็ยิ่งจะทำให้ตนเองมีความสุขมากยิ่งขึ้นตามลำดับขั้นของความดีเท่านั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าทำให้ตนเองเกิดบารมี เป็นผู้มั่งคั่ง หมายถึง ผู้มีความดีในตัวเอง สะอาดทั้งทางกาย วาจา ใจ ผ่องใสจากความเศร้าหมอง หมายถึง ความชั่ว ผลที่ได้รับ หมายถึง ความสุขทั้งกายและใจ บารมีและบุญก่อให้เกิดอำนาจ ที่เรียกว่า “อิทธิ” เมื่อมีอำนาจแห่งความดี หมายถึง สามารถปกครองควบคุมรักษาตนเองและคุณอื่น พลังแห่งคุณธรรม ก็เป็นใหญ่ในโลกได้ โดยมีพระวินัยหรือศีล เป็นเครื่องป้องกันคุ้มครองกาย วาจา มีพระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาใจ โดยฝากกาย วาจาไว้ที่พระวินัย ฝากใจไว้ที่พระธรรมระเบียบและวิธีปฏิบัติในการปกครองตนเอง 3 วิธี ดังนี้

1) ศีล เป็นกฎระเบียบที่ควบคุมปกครองรักษาพฤติกรรมทางกายและวาจาที่จะแสดงออกให้เป็นการกระทำและคำพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ถูกต้อง ดีงาม ควบคุมตนเองให้มีบุคลิกภาพหรือภาพลักษณ์ที่ดีงาม นำเคารพนับถือ ทั้งแก่ตัวเองและคนอื่น ไม่ทำลายตัวเองโดยกิริยาวาจาที่ไม่เหมาะสม ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนคนอื่นด้วยคำพูดหรือหยาบคาย เกิดประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดีในสังคัม

2) สมาธิ เป็นการปกครอง ควบคุม รักษาจิตใจของตนเอง ให้ปราศจากความชั่ว เป็นจิตที่ดีงาม มีคุณธรรม สะอาด ผ่องใสจากสิ่งที่ไม่ดี ที่เรียกว่า “กิเลส” หมายถึง ความเศร้าหมองที่มีอยู่ภายในอันเป็นเหตุให้แสดงพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาไม่ถูกต้อง ดีงาม การปกครอง ควบคุม รักษาตัวเองด้วยศีล ตามที่กล่าวข้างต้น ก็เป็นวิธีการควบคุมที่ดี แต่จะดีไม่ตลอดได้ หากจิตใจยังไม่ดี ยังไม่มีการรักษาควบคุมให้มีความดีมาก ความชั่วน้อย ฉะนั้น เมื่อรักษากายวาจาแล้ว จึงต้องรักษาจิตด้วย

3) ปัญญา ความรู้รอบถึงสิ่งที่มีอิทธิพลอันเป็นต้นตอที่ทำให้แสดงพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจในทางที่ไม่พึงประสงค์ หมายถึง กิเลส หรืออกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ แล้วพยายามขจัดขัดเกลาคิดใจทีละน้อยๆจนหมดไปในที่สุด แต่ละขณะจิตเกิดปัญญารู้เท่าทันกิเลส ลดละได้ที่ละน้อยๆนั้น เป็นการปกป้อง คุ้มครอง รักษาตัวเราเองให้เข้าถึงความดีที่สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงขั้นเป็นบุคคลชั้นสูงสุด วิเศษสุดในความเป็นมนุษย์ หมายถึง พระอริยบุคคล เป็นคนที่เป็นยอดมนุษย์ มีแต่สิ่งที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา ใจ ไม่มีพฤติกรรมใดที่จะเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย แม้แต่จะคิด ซึ่งในพระพุทธศาสนา ได้จัดพระอริยบุคคลไว้เป็น 4 ระดับ ดังนี้ 1) พระโสดาบันบุคคล 2) พระสกทาคามีบุคคล 3) พระอนาคามีบุคคล และ 4) พระอรหันต์

2. ระดับคนอื่น หมายถึง ระดับปฏิสัมพันธ์ในการคบหาสมาคมซึ่งกันและกันในระดับองค์กร หน่วยงาน และสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา และการร่วมกิจกรรมระหว่างองค์กร ตลอดจนนั้นหนาแน่น เป็นต้นการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น เกิดอำนาจการต่อรองในผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นเสมอ ฝ่ายที่มีพลังหรืออำนาจเหนือกว่าก็จะควบคุม หรือบังคับครอบงำให้คนอื่นยอมตาม และได้รับประโยชน์มากกว่า ในกรณีเช่นนี้ ฝ่ายที่เสียเปรียบจะได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน อันเกิดจากการถูกปกครองโดยไม่เป็นธรรม ฝ่ายที่ได้เปรียบก็จะดีใจ เหลิงในอำนาจ และจะหาทางเอาเปรียบบุคคลอื่นที่อยู่ใต้อำนาจมากขึ้น จนกลายเป็นความเคยชินในการใช้อำนาจในทางที่ผิดได้

3. ระดับสังคม ซึ่งเป็นระดับสูง ได้แก่ระดับสังคมโดยกว้าง เช่น ระดับประเทศชาติ นานาชาติ ระดับโลก หรือมนุษยชาติทั้งหมด ให้ได้รับประโยชน์และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์เมื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีในส่วนของพระองค์เต็มเปี่ยมแล้ว ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ อันได้ชื่อว่า พระองค์ปกป้องคุ้มครองพระองค์เอง ทรงหลุดพ้นจากความไม่ดีงามทั้งหลาย หมายถึง อาสวะกิเลสทั้งปวง เข้าถึงความดีอันสูงสุดส่วนพระองค์เองแล้ว ก็ทรงเสด็จไปบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น ให้บุคคลเหล่านั้นหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหมด จะเห็นได้ว่า พระองค์และพระสาวกผู้เข้าถึงความดีอันสูงสุดแล้ว คุ้มครองรักษาตนเอง ในส่วนของพระองค์ได้แล้ว ก็บำเพ็ญประโยชน์แก่สัตว์โลกโดยไม่หวังผลประโยชน์ หรือความสุขส่วนตัวตอบแทนเลย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน ของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์” และ “เมื่อเห็นประโยชน์ตนก็ทำประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เมื่อเห็นประโยชน์ผู้อื่น ก็ทำประโยชน์ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่

ประมาท ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หมายถึง ทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น ก็พึงทำประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย พร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ในส่วนหลักการของรัฐศาสตร์ตะวันตกถือว่า “อำนาจเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม มีการกระทำทางสังคม อำนาจเกิดขึ้น อำนาจมีการเคลื่อนที่ตลอดเวลาทุกขณะ” อำนาจตามทฤษฎีนี้ เกิดจากภายนอก ได้มาจากการติดต่อกับบุคคลอื่น ยิ่งติดต่อกันมาก ก็ยิ่งเกิดพลวัตแห่งอำนาจมากขึ้น และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อำนาจมาจากคนอื่น ให้คนอื่นยอมรับ ถ้าคนอื่นไม่ให้หรือไม่ยอมรับ อำนาจก็ไม่เกิด หรือเกิดขึ้นก็ไม่ถาวร เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายได้ทุกขณะ ตลอดเวลา เป็นลักษณะของอำนาจชั่วคราวชั่วคราว มีการเปลี่ยนจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลอื่น และอื่นๆตลอดไป ซึ่งต่างจากรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ที่ถือว่า การมีอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ เกิดจากการแสวงหาอำนาจภายในตัวเอง หรือปกครองรักษาคุ้มครอง ควบคุมความดีให้เกิดขึ้นในตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ก่อน จากนั้นก็ใช้อำนาจความดีนั้นทำประโยชน์ให้แก่บุคคล สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนมนุษยทั้งมวล เป็นอำนาจที่คงที่ แน่นอน ถาวรตลอดไป

กล่าวสรุปได้ว่า รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หมายถึง “หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุม ดูแลตนเองและบุคคลอื่น รวมถึงผู้นำ ผู้ปกครอง หัวหน้า เจ้าหน้าที่ และผู้ถูกปกครองหรือประชาชน และบุคคลที่เป็นสมาชิกในองค์กรนั้น ตลอดจนคนในสังคมหรือชุมชนนั้น ทำให้ได้ธรรมาภิบาล (Good government) และพลเมืองหรือประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัยหลักธรรม จริยธรรม คุณธรรม กฎระเบียบ หรือการมีศีลธรรม และอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นให้เป็นประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ก่อเกิดประโยชน์สุขแก่คนในสังคมไม่เอาเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวกสร้างความปองตองระหว่างกัน ระหว่างวัฒนธรรม และยึดกับทุกพวกทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะเกิดประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมและในโลกนี้

เอกสารอ้างอิง

- คนอง วังฝายแก้ว. (2554). รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
 _____.(2560). รัฐประศาสนศาสตร์ในพระสูตร. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2561.
 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/504174>
 พระครูสุธีธรรมจริยวัฒน์. (2560). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2548). รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนว
พุทธ.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม
พระวรพงศ์ สุชีโว. (2558). รัฐศาสตร์กับพระพุทธศาสนา. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม
2561. จาก <http://woraphong39.blogspot.com/2015/10/>
สงบ เชื้อทอง. (2560). รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย